

Dysproporcje w jakości kształcenia na podstawie wyników egzaminów końcowych dolnośląskich szkół podstawowych

Disparities in the quality of education based on final examination results of primary schools in Lower Silesia

STRESZCZENIE

Artykuł jest próbą zasygnalizowania ważnego społecznego zjawiska, którym jest wykluczenie edukacyjne na pierwszym etapie kształcenia, czyli szkole podstawowej. Na podstawie wyników egzaminów ósmoklasisty, z kilku wybranych lat: 2019, 2023, 2025 r., wskazać można tendencję marginalizacji mniejszych ośrodków pod względem jakości kształcenia, a tym samym dostępu do zrównoważonego rozwoju cywilizacyjnego. Analiza wykazuje znaczące różnice w jakości usługi edukacyjnej mniejszych miejscowości Dolnego Śląska, sygnalizując konieczność rozważenia przyczyn dysproporcji oraz konsekwencji zmian dokonanych w systemie edukacji w 2016 roku.

Słowa kluczowe: edukacja na Dolnym Śląsku, egzamin ósmoklasisty, jakość kształcenia, szkoła podstawowa, wykluczenie edukacyjne.

ABSTRACT

This article seeks to draw attention to an important social phenomenon, namely educational exclusion at the first stage of formal education, that is, in primary schools. Based on the results of the eighth-grade examination from selected years (2019, 2023, and 2025), it is possible to identify a trend towards the marginalisation of smaller localities in terms of educational quality and, consequently, their access to balanced socio-economic development. The analysis reveals significant disparities in the quality of educational provision in smaller towns and rural areas of Lower Silesia, highlighting the need to examine the underlying causes of these inequalities and the consequences of the changes introduced to the education system in 2016.

Keywords: education in Lower Silesia, eighth-grade examination, quality of education, primary school, educational exclusion.

WPROWADZENIE

Edukacja oraz kształcenie kompetencji należą do najważniejszych, fundamentalnych podstaw dobrobytu społecznego. Bez nich nie może rozwijać się rynek pracy, system integracji i opieki społecznej, profilaktyka i opieka zdrowotna, infrastruktura oraz finanse publiczne, a także aksjonormatywny, demokratyczny porządek społeczny (Chłóń-Domińczak & Hausner, 2021). Jakość edukacji warunkuje zarówno rozwój indywidualny jednostek, jak i rozwój całych społeczeństw. Celem edukacji nie powinno być jedynie wyrównywanie szans, lecz także wdrażanie do wielokulturowości, różnorodności i interak-

tywności społecznej, które stanowią podstawę zmniejszania dystansu społecznego oraz sprzyjają awansowi cywilizacyjnemu społeczeństw.

Edukacja powinna sprzyjać harmonijnemu integrowaniu społeczeństwa, uczyć współistnienia i współdziałania, przełamywać bariery obcości, wykluczenia, poczucia społecznego porzucenia oraz izolacji. Jej rolą jest przygotowanie do współtworzenia dobra wspólnego oraz budowania bliskości w różnorodności (Chłóń-Domińczak & Hausner, 2021). Dostęp do zasobów — w tym do edukacji o wysokiej jakości — stanowi

fundament demokratycznego porządku społecznego, opartego na trwałych relacjach, również międzypokoleniowych. Wysoka jakość edukacji sprzyja kształtowaniu świadomości obywatelskiej, zwłaszcza w warunkach nasilania się procesów destrukcyjnych dla ładu społecznego. Edukacja ma za zadanie rozwijać kompetencje niezbędne do rozumienia gwałtownych zmian cywilizacyjnych, technologicznych i społecznych, w tym zmian o charakterze aksjonormatywnym (Chłoń-Domińczak & Hausner, 2021).

Zgodnie z Konstytucją RP (art. 70) państwo polskie ma obowiązek zapewnienia obywatelom powszechnego i równego dostępu do wykształcenia. Czynniki utrudniającymi dostęp do edukacji są bariery finansowe, takie jak koszty podręczników, dojazdów, zakwaterowania, zajęć pozalekcyjnych czy korepetycji, a także ograniczone możliwości wspierania indywidualnego rozwoju dzieci przez rodziny. Istotną rolę odgrywają również aspiracje edukacyjne, często będące pochodną statusu materialnego rodzin, na który składają się m.in. kapitał kulturowy środowiska pochodzenia. Dotyczy to także rodzin zamożnych, które dzięki posiadanym zasobom pogłębiają dystans edukacyjny wobec innych dzieci, podczas gdy system edukacji nie zawsze potrafi skutecznie ten dystans równoważyć. W konsekwencji procesy autoselekcji prowadzą do wykluczenia edukacyjnego.

Wykluczenie edukacyjne sprzyja ograniczeniu możliwości uczestniczenia w istotnych obszarach życia społecznego, gospodarczego i politycznego, co wynika z nieadekwatnego poziomu wykształcenia jednostek (Włodarczyk & Gańko, 2011).

WYNIKI EGZAMINÓW ÓSMOKLASISTY - ROZBIEŻNOŚĆ W EFEKTACH KSZTAŁCENIA

Powrót do systemu ośmioletnich szkół podstawowych, funkcjonującego w okresie PRL, był konsekwencją decyzji politycznych, wynikających m.in. z sentymentu elektoratu ówczesnie rządzącej partii do okresu rządów komunistycznych w Polsce. Zmiana ta była uzasadniana rzekomo gorszym funkcjonowaniem systemu szkół ukształtowanych w modelu bolońskim, mimo że system ten odwoływał się do tradycji międzywojennej, w której schemat szkół podstawowych, gimnazjów oraz liceów, a także kształcenia przygotowującego do zawodu, należał wówczas do najnowocześniejszych i najskuteczniejszych rozwiązań systemowych.

Wprowadzony od 1999 r. system edukacyjny, obejmujący sześciolennie szkoły podstawowe, niższe szkoły średnie (trzyletnie gimnazja) oraz szkoły średnie wyższe (trzyletnie licea i szkoły zawodowe), dawał możliwość bardziej elastycznego wyboru, zmiany lub uzupełniania ścieżek edukacyjnych, a także wyboru placówek szkolnych, do których uczęszczać mogły dzieci i młodzież. Odzwierciedleniem efektów tej reformy były wysokie wyniki badań PISA, służących porównawczemu pomiarowi efektów kształcenia w krajach objętych badaniami OECD.

Egzamin ósmoklasisty został wprowadzony w konsekwencji ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe oraz

ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe (Ministerstwo Edukacji Narodowej, n.d.). Pierwsze roczniki kończące przywróconą ośmioletnią szkołę podstawową przystąpiły do egzaminu ósmoklasisty w dniach 15–17 kwietnia 2019 r. Egzamin obejmował trzy główne przedmioty: język polski (120 minut), matematykę (100 minut) oraz język obcy nowożytny (90 minut).

Według danych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej w 2019 r. do egzaminu przystąpiło ponad 372 200 spośród około 376 800 uczniów VIII klasy szkoły podstawowej (ok. 98,8%) (Centralna Komisja Egzaminacyjna, 2019).

Dla porównania efektów kształcenia, związanych ze zmianą systemu edukacji w 2016 r., na podstawie sprawozdań Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej przeanalizowano wyniki egzaminu ósmoklasisty z pierwszego roku po wprowadzeniu reformy (2019), a także z lat 2023 oraz 2025 (Okręgowa Komisja Egzaminacyjna we Wrocławiu, 2019, 2023, 2025).

Według danych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej z 2019 r. średni ogólnopolski wynik egzaminu ósmoklasisty wynosił: z języka polskiego – 63% możliwych do zdobycia punktów, z matematyki – 46%, a z najczęściej wybieranego przez uczniów języka nowożytnego, tj. języka angielskiego – 59%. Dla województwa dolnośląskiego średnie wyniki egzaminu ósmoklasisty w 2019 r. wynosiły odpowiednio: z języka polskiego – 61,2%, z matematyki – 43,5%, z języka angielskiego – 60% (Centralna Komisja Egzaminacyjna, 2019).

Dla dwóch dużych miast województwa dolnośląskiego, liczących powyżej 100 tys. mieszkańców, Wrocławia oraz Wałbrzycha, wyniki egzaminu ósmoklasisty w 2019 r. przedstawiały się następująco: z języka polskiego – Wrocław 69,3% możliwych do uzyskania punktów egzaminacyjnych (niemal 6 punktów procentowych więcej niż średnia krajowa), Wałbrzych – 56,5% (niemal 13 punktów procentowych mniej niż Wrocław); z matematyki – Wrocław 56,2% (ponad 10 punktów procentowych więcej niż średnia krajowa), Wałbrzych – 35,5% (niemal 21 punktów procentowych mniej niż Wrocław); z języka angielskiego – Wrocław 72% (13 punktów procentowych więcej niż średnia krajowa), Wałbrzych – 52,1% (niemal 20 punktów procentowych mniej niż Wrocław) (Okręgowa Komisja Egzaminacyjna we Wrocławiu, 2019).

W 2023 r. wyniki egzaminu ósmoklasisty dla województwa dolnośląskiego przedstawiały się następująco: z języka polskiego – 64%, z matematyki – 51%, z języka angielskiego – 61%. Dla Wrocławia średnie wyniki wyniosły: język polski – 71,03%, matematyka – 64,94%, język angielski – 77,05%. Dla Wałbrzycha natomiast: język polski – 58,84% (niemal 5 punktów procentowych mniej niż we Wrocławiu), matematyka – 40,88% (ponad 24 punkty procentowe mniej niż we Wrocławiu), język angielski – 58,82% (ponad 18 punktów procentowych mniej niż we Wrocławiu).

Średni wynik dla dolnośląskiej wsi z języka polskiego wyniósł 63%, dla miejscowości do 20 tys. mieszkańców – 62%, a dla miast liczących od 20 do 100 tys. mieszkańców – również 62%. Z matematyki wyniki te kształtowały się następująco: wieś

– 49%, miejscowości do 20 tys. mieszkańców – 46%, miasta od 20 do 100 tys. mieszkańców – 50%. Z języka angielskiego: wieś – 61%, miejscowości do 20 tys. mieszkańców – 62%, miasta od 20 do 100 tys. mieszkańców – 66% (Okręgowa Komisja Egzaminacyjna we Wrocławiu, 2023).

W 2025 r. wyniki egzaminu ósmoklasisty dla województwa dolnośląskiego wynosiły: z języka polskiego – 62%, z matematyki – 48%, z języka angielskiego – 70% (Centralna Komisja Egzaminacyjna, 2025). Dla Wrocławia średnie wyniki przedstawiały się następująco: język polski – 67,8%, matematyka – 59,64%, język angielski – 78,48%. Dla Wałbrzycha natomiast: język polski – 57,47%, matematyka – 36,36% (ponad 23 punkty procentowe mniej niż we Wrocławiu), język angielski – 60,03% (ponad 18 punktów procentowych mniej niż we Wrocławiu) (WaszaEdukacja.pl, 2025).

Wyniki z języka polskiego w 2025 r., zebrane przez Okręgową Komisję Egzaminacyjną we Wrocławiu, wynosiły: dla wsi – 61%, dla miejscowości do 20 tys. mieszkańców – 59%, a dla miast liczących od 20 do 100 tys. mieszkańców – 61% (Okręgowa Komisja Egzaminacyjna we Wrocławiu, 2025).

Analogicznie z matematyki w 2025 r. wyniki przedstawiały się następująco: ogółem dla województwa dolnośląskiego – 48%, Wrocław – 59,65%, Wałbrzych – 36,35%, wieś – 46%, miejscowości do 20 tys. mieszkańców – 42%, miasta od 20 do 100 tys. mieszkańców – 47% (Okręgowa Komisja Egzaminacyjna we Wrocławiu, 2025).

Z języka angielskiego osiągnięto następujące wyniki: dla województwa dolnośląskiego ogółem – 70%, Wrocław – 78,49%, Wałbrzych – 60%, wieś – 67%, miejscowości do 20 tys. mieszkańców – 66%, miasta od 20 do 100 tys. mieszkańców – 71% (Okręgowa Komisja Egzaminacyjna we Wrocławiu, 2025).

Dla roku 2025, wśród miejscowości, które uzyskały najwyższe wyniki egzaminu ósmoklasisty z języka polskiego (średnia dla województwa dolnośląskiego – 64%), znalazły się m.in. podwrocławskie miejscowości i gminy wiejskie: Długołęka (70,31%), Kobierzyce (71,88%), Siechnice (71,14%), a także mniejsze miasta oraz gminy Dolnego Śląska, m.in. Gryfów Śląski (79,66%), Międzyzlesie (71,7%), Lewin Kłodzki, Radków, Mściwój, Żukowice, Żurawina, Węgliniec, Kunice, Dobroszyce, Milicz oraz Jelec-Laskowice (wyniki w przedziale od 65,57% do 71,7%).

Najniższe wyniki z języka polskiego (poniżej 50%) uzyskały głównie obszary i gminy wiejskie, ale także mniejsze miasta, w tym m.in.: Ząbkowice Śląskie – obszar wiejski (48,26%), Złotoryja – gmina wiejska (46,93%) oraz Żarów – obszar wiejski (43,93%).

Z matematyki najwyższe wyniki (powyżej 60%) uzyskały m.in. gminy podwrocławskie: Czernica (62,99%), Długołęka (61,97%), Kobierzyce (69,02%) oraz Siechnice – obszar wiejski (70,18%; dla porównania Siechnice – miasto: 59,24%). Najniższe wyniki z matematyki uzyskiwały przede wszystkim małe miejscowości oraz obszary i gminy wiejskie (poniżej 30%), m.in.: Jemielno (29,36%), Bolków – obszar wiejski (27,34%), Mirsk (26,85%), Ciepłowody (25,91%), Złotoryja – obszar wiejski (26,05%) oraz Udanin (28,42%). Niskie wyniki odnotowano także

w miastach dotkniętych powodzią w 2024 r., takich jak Stronie Śląskie (29,96%), Łądek-Zdrój (28,17%) oraz Kamieniec Ząbkowicki (28,72%).

Dla porównania, średnie i większe miasta regionu uzyskały zróżnicowane wyniki, np. Wałbrzych – 36,36%, Świdnica – 53,91%, Świebodzice – 46,9%. Z języka angielskiego, przy średniej wojewódzkiej wynoszącej 66%, wyniki powyżej 70% uzyskały m.in. miasta subregionu wałbrzyskiego: Świdnica (75%), Świebodzice (73,4%) oraz Bolesławiec (71,5%), Bielawa (74,36%), Dzierżonów (75,09%), Jerzmanowa (78,82%), Szklarska Poręba (76,72%), Kudowa-Zdrój (72,43%), Międzyzlesie (75,1%), Szczytna, Chojnów, Miłkowice i Siekierczyn (od 70,37% do 73,9%), Bardo (75,9%), Węgliniec (82%) oraz podwrocławskie gminy i miasta: Czernica (79%), Długołęka (78,9%), Kobierzyce (84,19%), Siechnice (84,5% – obwód wiejski; 75,41% – miasto) oraz Kąty Wrocławskie (76,59%). Najniższe wyniki z języka angielskiego uzyskały głównie gminy wiejskie: Bolków (41,57%), Jemielno (43,05%), Złotoryja (47,9%), a także miasto Stronie Śląskie (48,07%) (Okręgowa Komisja Egzaminacyjna we Wrocławiu, 2025; Ministerstwo Edukacji Narodowej, n.d.).

WNIOSKI

Na podstawie analizowanych wyników egzaminów ósmoklasisty z lat 2019 i 2023 można sformułować wniosek, że wprowadzenie tzw. reformy edukacji z 2016 r. negatywnie wpłynęło na jakość kształcenia w szkołach podstawowych, prowadząc do regresu systemowego oraz dezorganizacji procesu dydaktycznego, a w konsekwencji do obniżenia kompetencji absolwentów.

Odejście od modelu gimnazjów oraz średnich szkół ogólnokształcących ograniczyło możliwość reorientacji wcześniej obranych ścieżek edukacyjnych, eliminując elastyczność wyboru kierunków kształcenia oraz szkół na poziomie edukacji ponadpodstawowej.

Likwidacja gimnazjów doprowadziła do odtworzenia modelu edukacji o charakterze transmisyjnym, niedostosowanego do współczesnych zmian technologicznych, gospodarczych i kulturowych, nawiązującego do rozwiązań charakterystycznych dla systemu kształcenia okresu PRL (Chłoń-Domińczak & Hausner, 2021).

Edukacja powinna pełnić funkcję narzędzia zmniejszania dystansu społecznego i wzmacniania spójności społecznej, przy jednoczesnym wspieraniu autonomii jednostki. Cel ten może być realizowany poprzez rozwój solidarności opartej na współczuciu i darze, solidarności redystrybucyjnej oraz solidarności współodpowiedzialności i współwytwarzania (Chłoń-Domińczak & Hausner, 2021).

LITERATURA

- Centralna Komisja Egzaminacyjna. (2019). Wstępne informacje o wynikach egzaminu ósmoklasisty (kwiecień 2019). https://cke.gov.pl/images/EGZAMIN_OSMOKLASISTY/Informacje_o_wynikach/20190614_E8_informacja.pdf
- Centralna Komisja Egzaminacyjna. (2023). Osiągnięcia uczniów kończących VIII klasę szkoły podstawowej. Sprawozdanie za rok 2023: Egzamin ósmoklasisty – język polski (województwo dolnośląskie).

- https://oke.wroc.pl/wp-content/uploads/2023SPRA/EO/02_EO_spra_pol.pdf
- Centralna Komisja Egzaminacyjna. (2023). Osiągnięcia uczniów kończących VIII klasę szkoły podstawowej. Sprawozdanie za rok 2023: Egzamin ósmoklasisty – matematyka (województwo dolnośląskie). https://oke.wroc.pl/wp-content/uploads/2023SPRA/EO/02_EO_spra_matematyka.pdf
- Centralna Komisja Egzaminacyjna. (2023). Osiągnięcia uczniów kończących VIII klasę szkoły podstawowej. Sprawozdanie za rok 2023: Egzamin ósmoklasisty – języki obce nowożytne (województwo dolnośląskie). https://oke.wroc.pl/wp-content/uploads/2023SPRA/EO/02_EO_spra_obce.pdf
- Centralna Komisja Egzaminacyjna. (2025). Rozkłady wyników i parametry statystyczne. Egzamin ósmoklasisty 2025: Język polski, matematyka, języki obce nowożytne (województwo dolnośląskie). https://oke.wroc.pl/wp-content/uploads/2025/07/20250625_Informacja_wstepna_E8_25_ROZKLADY_02.pdf
- Centralna Komisja Egzaminacyjna. (2025). Osiągnięcia uczniów kończących VIII klasę szkoły podstawowej. Sprawozdanie za rok 2025: Egzamin ósmoklasisty – język polski (województwo dolnośląskie). https://oke.wroc.pl/wp-content/uploads/2025/09/02_EO_jezyk_polski_sprawozdanie_2025.pdf
- Centralna Komisja Egzaminacyjna. (2025). Osiągnięcia uczniów kończących VIII klasę szkoły podstawowej. Sprawozdanie za rok 2025: Egzamin ósmoklasisty – matematyka (województwo dolnośląskie). https://oke.wroc.pl/wp-content/uploads/2025/09/02_EO_matematyka_sprawozdanie_2025.pdf
- Centralna Komisja Egzaminacyjna. (2025). Osiągnięcia uczniów kończących VIII klasę szkoły podstawowej. Sprawozdanie za rok 2025: Egzamin ósmoklasisty – języki obce nowożytne (województwo dolnośląskie). https://oke.wroc.pl/wp-content/uploads/2025/09/02_EO_jezyki_obce_sprawozdanie_2025.pdf
- Chłóń-Domińczak, A., & Hausner, J. (Eds.). (2021). Pokolenia – solidarni w rozwoju. Fundacja Gospodarki i Administracji Publicznej.
- Ministerstwo Edukacji Narodowej. (n.d.). Podstawy prawne reformy edukacji. <https://www.gov.pl/web/edukacja/podstawy-prawne-reformy>
- Okręgowa Komisja Egzaminacyjna we Wrocławiu. (2019). Liczba uczniów przystępujących do egzaminu ósmoklasisty oraz średnie wyniki według powiatów – 2019 (Dolny Śląsk). https://oke.wroc.pl/wp-content/uploads/library/File/pdf/e8_powiaty_192.pdf
- Okręgowa Komisja Egzaminacyjna we Wrocławiu. (2025). Wstępne wyniki egzaminu ósmoklasisty w 2025 roku. <https://oke.wroc.pl/aktualnosci/wstepne-wyniki-egzaminu-osmoklasisty-w-2025-roku/>
- Turska, D. (2006). Prymusi o niskim poziomie zdolności intelektualnych – w poszukiwaniu przyczyn ocen „za wysokich”. *Psychologia Rozwojowa*, 11, 31–45.
- Witkowski, T. (2021). Giganci psychologii: Rozmowy na miarę XXI wieku (pp. 117–147). Wydawnictwo Bez Maski.
- Włodarczyk, J., & Gańko, N. (2011). Wykluczenie edukacyjne. Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka, 10(3), 60–73. <https://dzieckokrzywdzone.fdds.pl/index.php/DK/article/view/447>
- WaszaEdukacja.pl. (2025). Wyniki egzaminu ósmoklasisty – Dolnośląskie (Wałbrzych, Wrocław). <https://waszaedukacja.pl/egzaminy/egzamin-osmoklasisty/wyniki/dolnoslaskie/walbrzych/2025>
- <https://waszaedukacja.pl/egzaminy/egzamin-osmoklasisty/wyniki/dolnoslaskie/wroclaw/2025>